

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.korpo.pol.pl/cbos>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: cbos@pol.pl

BS/138/123/94

MŁODZIEŻ O POLITYCE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, SIERPIEŃ'94

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

W sondażu zrealizowanym wśród uczniów szkół ponadpodstawowych¹ badaliśmy m.in. ich poglądy polityczne. Badania takie prowadzimy od 1989 roku, możemy zatem prześledzić ewolucję poglądów młodzieży na temat ustroju politycznego oraz podstawowych instytucji państwa. Gdy przystępuje się do tego rodzaju analiz, siłą rzeczy nasuwają się pytania, czy polityka w ogóle interesuje młodzież i czy młodzi ludzie mają już wyrobione, ukształtowane poglądy na ten temat.

Tabela 1

w procentach

Deklarowane zainteresowanie polityką	Wskazania respondentów według terminów badań	
	Młodzież (IV '94)	Dorośli (IV '94)
Bardzo duże	2	2
Duże	6	7
Średnie	39	41
Nikłe, niewielkie	23	26
Żadne	29	24
Inna odpowiedź lub jej brak	2	0

Oczywiście musimy polegać na deklaracjach samych uczniów. Zdają się one jednak wskazywać, iż młodzież nie jest mniej zainteresowana polityką niż dorośli. Wprawdzie nieco więcej uczniów twierdzi, że w ogóle się nią nie interesuje, ale za to dorośli nieco częściej oceniają swoje zainteresowanie jako nikłe. Różnice dotyczą więc niuansów.

¹ Badanie "Młodzież '94" przeprowadzono w dniach 8-18 kwietnia '94 na 1260-osobowej reprezentatywnej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych.

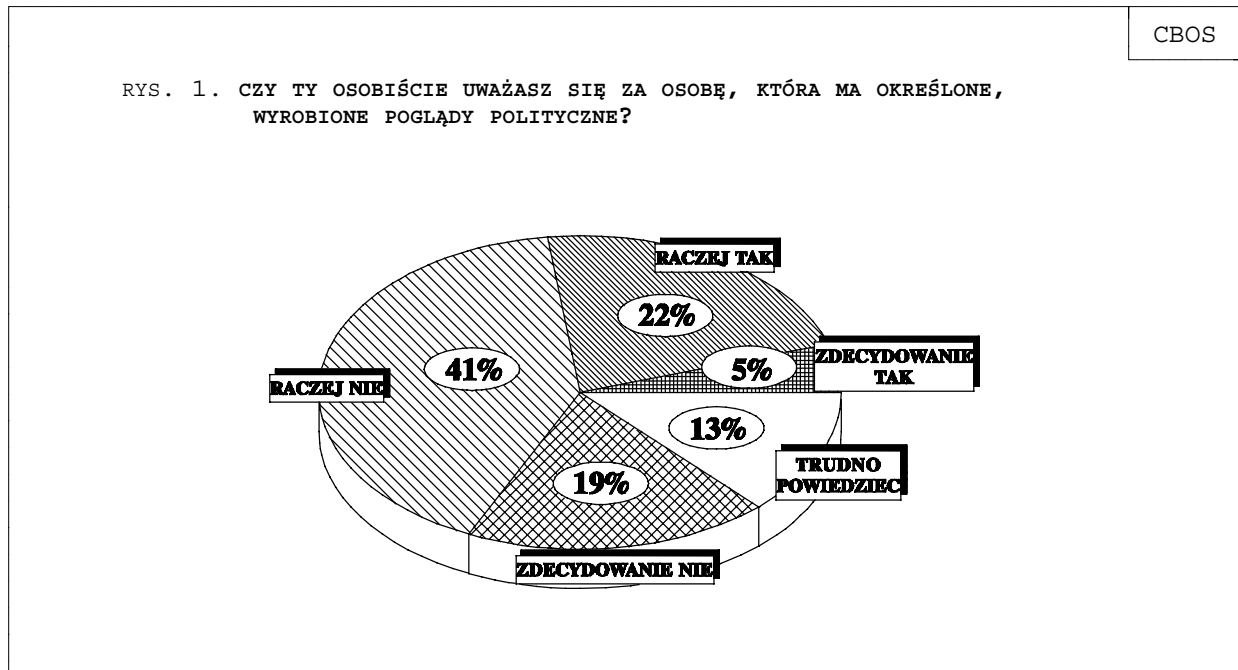
Tabela 2

w procentach

Deklarowane zainteresowanie polityką	Wskazania respondentów według terminów badań				
	'89	'90	'91	'92	'94
Bardzo duże	2	3	2	2	2
Duże	9	12	10	9	6
Średnie	44	53	48	43	39
Niższe, niewielkie	21	19	20	23	23
Żadne	17	11	16	17	29
Inna odpowiedź lub jej brak	6	0	4	6	2

Polityka wzbudzała największe emocje wśród młodzieży w 1990 roku. Przyczyny tego są dość oczywiste - był to czas narodzin III Rzeczypospolitej. Znamienne, że rok wcześniej ocena tego zainteresowania była mniejsza i trudniejsza. Wydaje się, że odzwierciedla to niepewność tamtej chwili - między Okrągłym Stołem a wyborami '89. Podobny stan mógł występować w 1992 roku, wraz z narastaniem kryzysu politycznego zakończonego "nocą teczek".

Mówi się, że młodzież ma skłonność do postrzegania świata w kategoriach "czarne -białe" i głoszenia radykalnych poglądów. Obecnie, jak się wydaje, nie dotyczy to polityki. Zaledwie co czwarty ankietowany uważa, że ma wyrobione poglądy polityczne (w tym 5% jest o tym zdecydowanie przekonanych). Jeżeli więc mamy tu do czynienia ze skrajnymi ocenami, to dotyczyłyby one jedynie polityki jako całości. Czy tak jest, przekonamy się w dalszej części komunikatu.

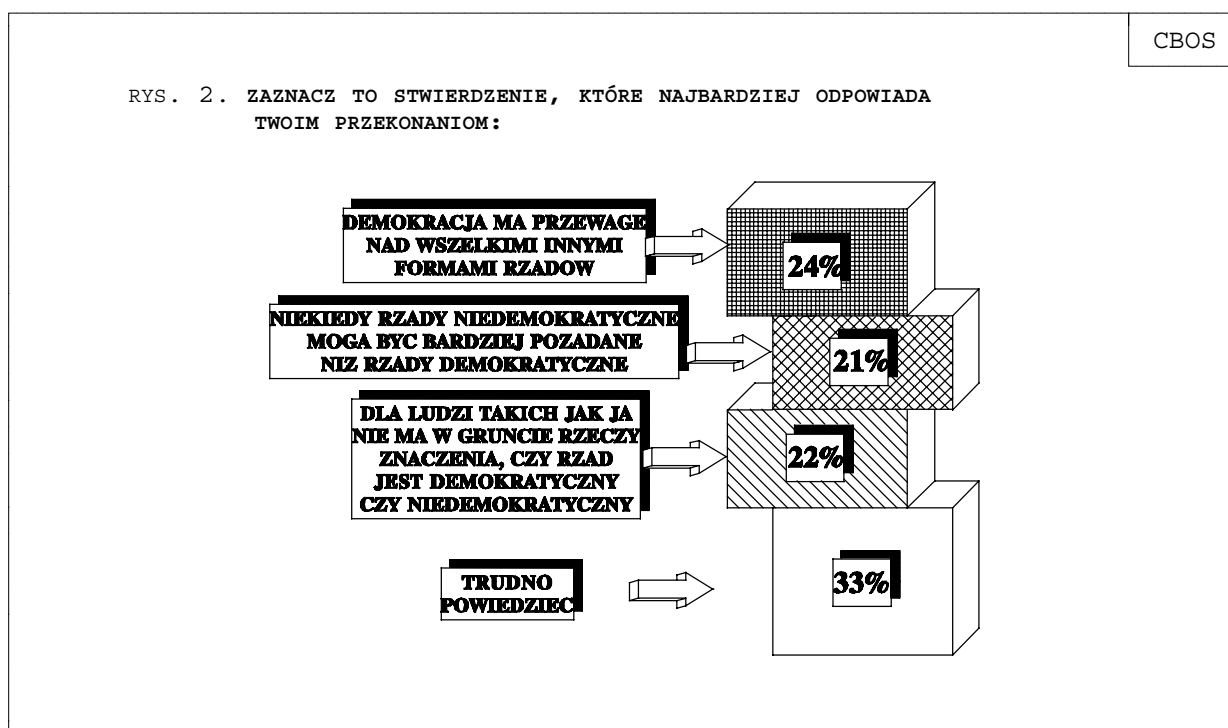
W każdej grupie uczniów przeważają ci, którzy nie mają wyrobionych poglądów politycznych. Stosunkowo najbardziej "upolitycznieni" są badani, których rodzice należą do kadry kierowniczej i inteligencji (44%), mają wyższe wykształcenie (42% - ojciec; 40% - matka) oraz uważają się za bardzo dobrych uczniów (39%).

Wyrobione poglądy polityczne mają najrzadziej uczennice, młodzież z zasadniczych szkół zawodowych, dzieci osób niepracujących, uczniowie biorący udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu.

Ostatnia z tych zależności jest szczególnie interesująca - im niższa aktywność religijna, tym częściej ukształtowane poglądy polityczne. Z pewną przesadą można stwierdzić, iż obrazuje to rozdział Kościoła od polityki. Jeżeli zależność ta odnosi się także do osób dorosłych, może wyjaśniać zjawisko późnego pozyskiwania wyborców przez partie odwołujące się do religii i Kościoła, a także fakt uzyskiwania w wyborach nieproporcjonalnie małej liczby głosów w stosunku do liczby katolików w kraju.

Opinie o obecnym ustroju

Opinie młodzieży o demokracji nie są zbyt pochlebne. Niespełna jedna czwarta ankietowanych uważa, iż jest to najlepsza forma rządów. Zbliżony odsetek twierdzi, że w niektórych sytuacjach inne systemy mogą być lepsze oraz wyraża brak zainteresowania formą rządów stwierdzając, iż w gruncie rzeczy nie ma to dla nich znaczenia. Najliczniejsza grupa uczniów (33%) nie ma jednak zdania w tej sprawie.

Najbardziej prodemokratycznie nastawieni są uczniowie liceów ogólnokształcących i techników, dzieci matek z wykształceniem pomaturalnym i ojców z wykształceniem wyższym lub pomaturalnym, prywatnych przedsiębiorców oraz kadry kierowniczej i inteligencji, a przede wszystkim osoby deklarujące duże zainteresowanie polityką.

Istniejąca forma rządów nie ma najczęściej znaczenia dla uczniów zasadniczych szkół zawodowych, dzieci pracowników fizyczno-umysłowych, nie uczestniczących w praktykach religijnych i w ogóle nie interesujących się polityką.

Spośród różnych aspektów realnie funkcjonującego systemu politycznego kraju najlepiej oceniane są te, które dotyczą wolności jednostki i procedur demokratycznych. Ponad połowa

abiturientów uważa, że w Polsce przestrzega się swobód obywatelskich, połowa - że istnieje tolerancja światopoglądowa, a niemal co drugi ankietowany sądzi, że demokratycznie sprawuje się władzę. Opinie te są nieco przychylniejsze niż przed dwoma laty. Przypomnijmy jednak, iż był to okres wyjątkowego kryzysu politycznego. Trzy i cztery lata temu oceny były bardziej optymistyczne. Porównanie obecnych opinii o demokratycznym sprawowaniu rządów z uzyskanymi w roku 1989 pokazuje jednak, jak bardzo zmienił się nasz kraj od czasów Okrągłego Stołu.

Z demokracją związane jest także zróżnicowanie poglądów politycznych. Ponad połowa ankietowanych uważa, że Polacy różnią się pod tym względem. Zdania na ten temat nie zmieniają się istotnie. Zaznacza się jedynie nikła tendencja do wzrostu poczucia pluralizmu poglądów.

Mimo tak wyraźnych różnic w poglądach politycznych Polaków zaledwie co trzeci badany uważa, że istnieje w naszym kraju silna opozycja polityczna. Przyczyną tego jest, być może, fakt, iż w schyłkowej fazie komunizmu opozycja potrafiła poruszyć cały niemal naród. Jeżeli z tym porównywać opozycję jakiegokolwiek demokratycznego kraju, to rzeczywiście trudno uznać ją za silną.

Zdaniem 45% respondentów, rządy w Polsce są demokratyczne, jednak - w opinii 64% ankietowanych - obywatele nie mają wpływu na rządzenie. Twierdzenia te są trudne do pogodzenia (wszak termin "demokracja" oznacza "rządy ludu"!)

Sprzeczność ta może mieć swoje źródło w tym, że wpływ pojedynczego wyborcy nie jest na tyle duży, by był odczuwany jako realny, mimo iż procedury demokracji przedstawicielskiej są przestrzegane. Niska frekwencja wyborcza oraz brak związków z popieranymi partiami, dających poczucie wpływu na politykę, mogą oznaczać, iż demokracja nie jest w naszym kraju zakorzeniona, a jej dalsze istnienie nie jest przesądzone. Warto przy tym zaznaczyć, że obecne poczucie wpływu jest znacznie niższe niż w 1990 roku. Był to jednak wyjątkowy okres w naszej historii.

Na podstawie opinii młodzieży trudno powiedzieć, by różne grupy naszego społeczeństwa miały równe szanse. Szczególnie silne wśród młodzieży jest przekonanie, iż sytuacja materialna wpływa na możliwości działania w przyszłości. Niemal nikt nie uważa przy tym, żeby w Polsce gwarantowano obywatelom przyzwoity standard życia.

Tabela 3

w procentach

Czy, Twoim zdaniem, można powiedzieć, że obecnie w naszym kraju:	Wskazania respondentów według terminów badań					
		'89	'90	'91	'92	'94
- są przestrzegane swobody obywatelskie*	Tak Nie Trudno powiedzieć	50 35 14	74 15 8	69 19 11	53 31 13	59 30 10
- istnieje tolerancja światopoglądowa**	Tak Nie Trudno powiedzieć	54 26 19	73 15 9	62 26 11	50 33 15	54 34 11
- demokratycznie sprawuje się władzę	Tak Nie Trudno powiedzieć	25 45 28	66 16 15	59 24 16	44 34 19	45 33 20
- istnieje silna opozycja polityczna	Tak Nie Trudno powiedzieć	46 25 27	31 44 21	38 41 21	- - -	32 37 30
- obywatele mają wpływ na rządzenie państwem	Tak Nie Trudno powiedzieć	23 61 15	46 38 13	37 47 14	22 65 10	25 64 10
- nie ma większych różnic w poglądach politycznych obywateli	Tak Nie Trudno powiedzieć	23 48 26	30 47 19	27 47 25	- - -	25 52 21
- wszyscy mają równe szanse niezależnie od pochodzenia społecznego	Tak Nie Trudno powiedzieć	24 68 7	43 48 6	38 54 6	26 64 9	22 67 10
- wszyscy mają równe szanse niezależnie od sytuacji materialnej	Tak Nie Trudno powiedzieć	13 76 10	23 66 9	17 73 10	12 78 8	12 79 7
- gwarantuje się wszystkim obywatelom przyzwoity standard życia	Tak Nie Trudno powiedzieć	12 73 14	21 65 11	18 70 11	- - -	6 86 6
<p>* W poprzednich latach "Gwarantuje się i przestrzega swobód obywatelskich". ** W poprzednich latach "Panuje tolerancja światopoglądowa".</p>						

Liczba odpowiedzi "tak" na powyższe pytania tworzy skalę aprobaty istniejącego ustroju² państwa. Okazuje się, że 11% ankietowanych nie odpowiedziało "tak" na żadne z pytań³, jedynie pojedyncze osoby udzieliły odpowiedzi twierdzących wyrażając w ten sposób pełną satysfakcję z ustroju państwa. Najwięcej badanych trzykrotnie (22%) lub dwukrotnie (20%) wypowiedziało się pozytywnie.

Rozkład skali aprobaty istniejącego ustroju państwa		CBOS
0-	.....	11%
1-	.....	14%
2-	.....	20%
3-	.....	22%
4-	.....	16%
5-	.....	10%
6-	.....	5%
7-	.....	2%
8-	.....	0,2%
9-	.....	0,2%

Generalnie rzecz ujmując, opinie młodzieży o obecnym ustroju naszego kraju nie są zbyt pochlebne. W najmniej korzystnym świetle widzą go uczniowie liceów zawodowych, dzieci osób niepracujących oraz pracowników fizyczno-umysłowych oraz respondenci, których nie interesuje polityka.

Najwięcej pochlebnych opinii wyrazili mężczyźni, mieszkańcy małych miast, uczniowie zadowoleni z własnych warunków materialnych, dzieci pracowników umysłowych niższego szczebla, deklarujący duże lub średnie zainteresowanie polityką oraz ci, którzy uważają się za bardzo dobrych uczniów.

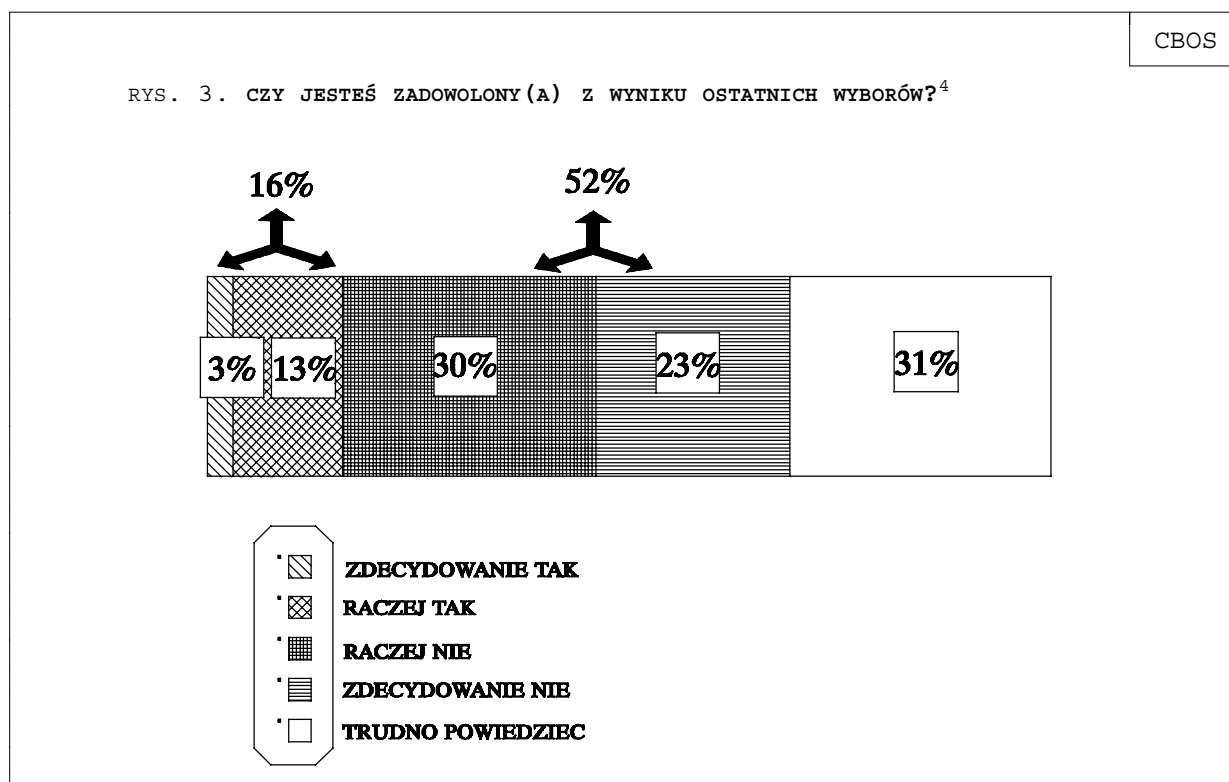
² Trzeba pamiętać, że nie dla każdego respondenta wszystkie stwierdzenia muszą mieć pozytywną konotację. Dotyczy to zwłaszcza istnienia silnej opozycji politycznej, ale też - jak wykazano wcześniej - samego ustroju demokratycznego. Mamy jednak nadzieję, że nieścisłości wyników z tym związane są na tyle drobne, iż nie wpływają na ich interpretację.

³ Nie oznacza to jednak dezaprobaty ustroju, raczej brak jego aprobaty. Wiele spośród tych osób nie miało bowiem wyrobionego zdania na ten temat.

Opinie o wyniku wyborów

Jednym z aspektów oceny ustroju - a w zasadzie skutków jego funkcjonowania - mogą być oceny wyniku wyborów. Opinie młodzieży o ostatnich wyborach parlamentarnych nie są pochlebne. Ponad trzykrotnie więcej jest niezadowolonych z ich wyniku niż zadowolonych. Trzeba jednak pamiętać, iż nie wszystkie z tych głosów muszą oznaczać niezadowolenie ze zwycięstwa danej partii. Może to być niezadowolenie z wyniku innych, mniejszych partii, a w skrajnych przypadkach - ze zbyt małych zdobyczy zwycięzców.

Zapewne jednak gros z tych głosów to niezadowolenie z dojścia do władzy ugrupowań postkomunistycznych. Świadczy o tym negatywny związek ocen wyników wyborów ze skalą

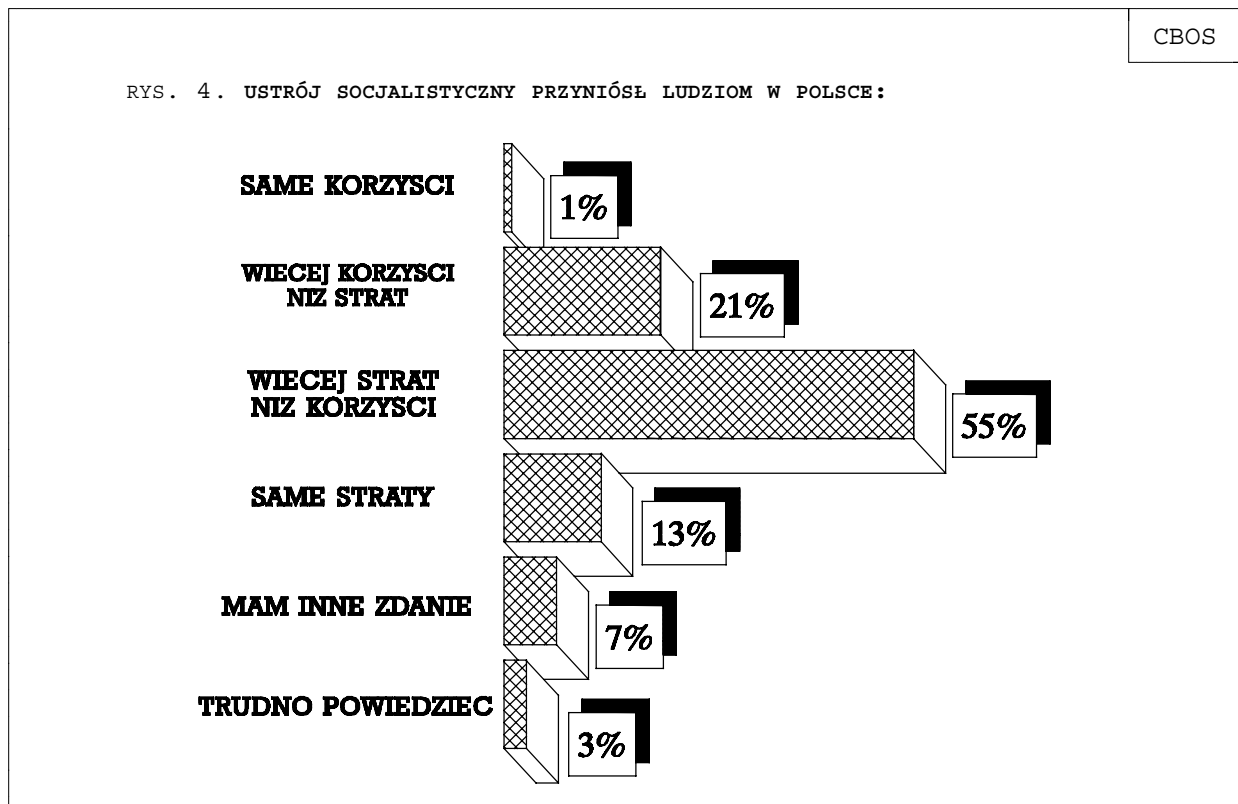
⁴ Badanie było realizowane przed wyborami samorządowymi. Ostatnimi wyborami były więc wybory do parlamentu.

satisfakcji z ustroju państwa (R Pearsona = -0,11). Upraszczając można powiedzieć, że im lepiej oceniano ustrój państwa, tym gorzej - rezultat wyborów, który odebrano więc jako do pewnego stopnia sprzeczny z istniejącym systemem politycznym.

Najbardziej niezadowoleni z wyniku wyborów są uczniowie mieszkający w miastach od 100 do 500 tys. ludności, dzieci osób niepracujących oraz najlepsi - przynajmniej we własnej ocenie - uczniowie. Ponadprzeciętnie zadowoleni są zaś młodzi mężczyźni, uczniowie techników i liceów, mieszkańcy największych miast, ci, których matki mają wykształcenie pomaturalne, a ojcowie - wyższe, dzieci rolników, kadry kierowniczej, pracowników umysłowych i fizyczno-umysłowych, uczniowie niepraktykujący lub kilka razy w roku uczestniczący w mszach i nabożeństwach.

Opinie o poprzednim ustroju

"Socjalizm" staje się coraz bardziej egzotycznym słowem dla młodych ludzi, w każdym razie coraz trudniej kojarzy się z socjalizmem realnym. Nadal jednak zdecydowana większość ankietowanych uważa, iż przyniósł on Polsce więcej strat niż korzyści lub wręcz same straty.

Znikomy odsetek respondentów polecałby Polsce ewoluowanie w takim właśnie kierunku. Ustrój kapitalistyczny też nie ma jednak zbyt wielu zwolenników. Większość uczniów nie potrafiła odpowiedzieć na pytanie, co może oznaczać, iż opozycja socjalizm - kapitalizm jest dla nich egzotyczna. Fakt, że obecnie znacznie wzrósł odsetek respondentów nie mających zdania na ten temat zdaje się potwierdzać tę konstatację.

Tabela 4

w procentach

Czy Polska powinna zmierzać w kierunku ustroju:	Odpowiedzi respondentów według terminów badań	
	'92	'94
- socjalistycznego	3	3
- kapitalistycznego	39	32
- pośredniego między kapitalizmem a socjalizmem	28	23
Nie mam zdania	30	41

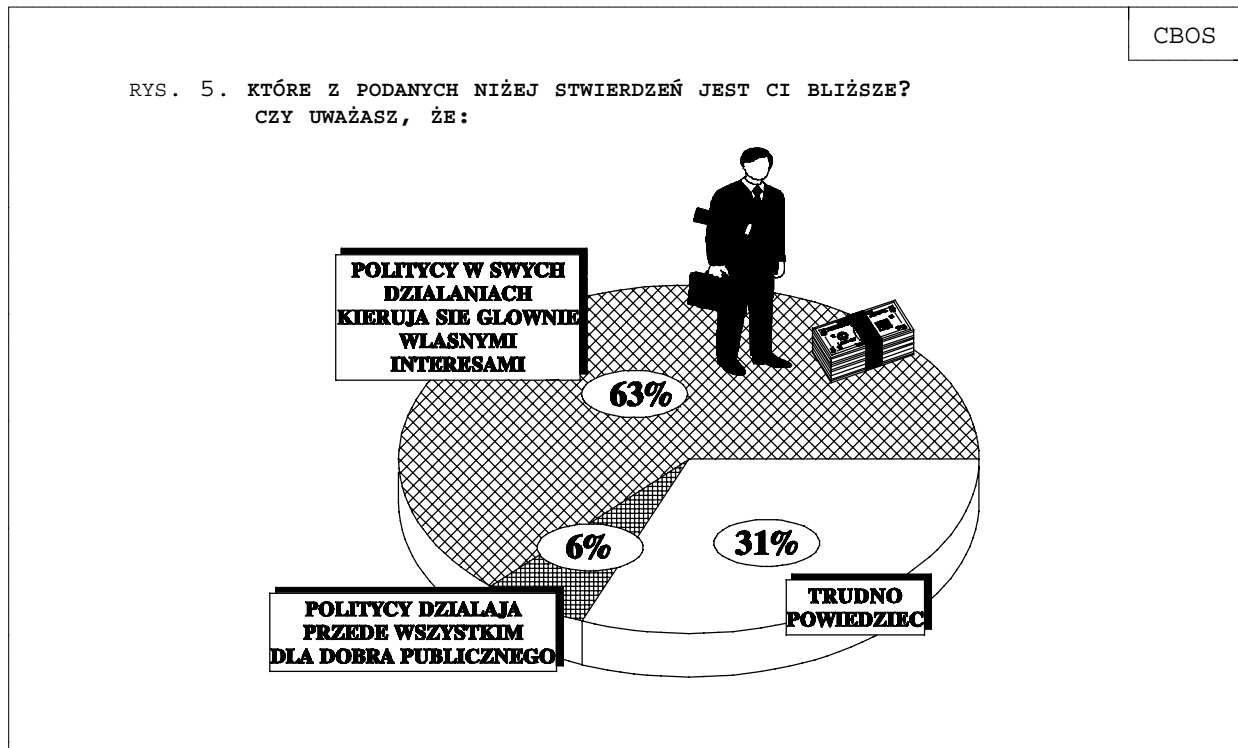
W ciągu ostatnich dwóch lat wyraźnie zmalało poparcie dla odsuwania od ważnych stanowisk w państwie byłych członków PZPR. Zapewne jest to związane z objęciem władzy przez SLD. Częściowo jest tego przyczyną (sukces wyborczy tej partii nastąpił po wyraźnym zmniejszeniu się poparcia społecznego dla izolacji byłych komunistów), a częściowo skutkiem - następuje w czasie, gdy rządy byłych komunistów nie oznaczają powrotu komunizmu.

Czy, Twoim zdaniem, należałoby odsunąć od ważnych stanowisk byłych członków PZPR?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	'91	'92	'94
	Akceptuję to rozwiązanie	67%	65%

CBOS

Opinie o politykach

Poglądy młodzieży na temat motywów działania polityków są niemal całkowicie pozbawione pozytywnych stereotypów. Niemal dwie trzecie respondentów twierdzi, że kierują się oni głównie własnymi interesami, a zaledwie 6% uważa, że najważniejsze dla polityków jest dobro państwa.

Najbardziej sceptycznie na motywy działania polityków patrzą uczniowie techników (68% ocen negatywnych), młodzież mieszkająca w miastach od 101 do 500 tys. ludności (73%), uczniowie niezadowoleni z własnych warunków materialnych (68%), dzieci rodziców z wykształceniem podstawowym (67 i 68%), prywatnych przedsiębiorców (73%), w ogóle nie uczestniczący w praktykach religijnych (68%) oraz deklarujący duże zainteresowanie polityką (70%).

Można więc powiedzieć, iż negatywna ocena polityków wiąże się z kilkoma czynnikami:

- ▶ złą sytuacją materialną badanych,
- ▶ niskim wykształceniem rodziców,
- ▶ zasadniczo odmiennymi wzorami kariery (prywatny przedsiębiorca jest osobą, która z założenia kieruje się własnymi interesami, polityk zaś - przynajmniej formalnie - ma na celu dobro publiczne),
- ▶ brakiem przynależności do wspólnoty religijnej,
- ▶ zamieszkiwaniem w dużych - z reguły zdeintegrowanych - miastach.

Za szczególnie niepokojący można uznać fakt, iż negatywnie oceniają polityków ci uczniowie, którzy wykazują duże zainteresowanie polityką. Może to oznaczać, iż są pozbawieni złudzeń dotyczących tej grupy.

Odpowiadając na wcześniej postawione pytanie, czy brak wyrobionych poglądów politycznych nie oznacza przypadkiem niechęci do polityki jako całości, można stwierdzić, że zarówno ci, którzy nie mają ukształtowanych poglądów, jak i badani skłaniający się ku określonej orientacji politycznej, oceniają motywy działania polityków tak samo. Nie odnotowujemy szczególnego radykalizmu sądów wśród młodzieży, który - zdaniem wielu osób - jest cechą młodego pokolenia.

Opinie o instytucjach publicznych

Młodzież ocenia instytucje polityczne nieco bardziej krytycznie niż dorośli. Dwa lata temu jednak - w przededniu "nocy teczek" - uczniowie mieli nieco lepsze opinie o instytucjach władzy niż ich rodzice. Był to jeden z niewielu momentów, kiedy opinie uczniów o jakiegokolwiek instytucji były mniej krytyczne. Może to wynikać z większej niż u dorosłych tolerancji na destabilizację. Młodzież nie ma tak wiele do stracenia, jak ich rodzice, dlatego też mniej obawia się gwałtownych zmian, a nawet częściej niż dorośli wiąże z nimi nadzieje.

Spośród różnych instytucji publicznych poddanych ocenie młodzieży najwięcej aprobaty zyskało wojsko. Zważywszy jednak, że organizacje niepolityczne, do których zalicza się armia, są zwykle znacznie lepiej oceniane niż polityczne, opinii młodzieży nie należy przeceniać. Wojsko ma tylko nieco lepsze notowania niż władze lokalne, a zdanie młodzieży o nim jest znacznie gorsze niż opinie dorosłych - aprobata niższa o 21 punktów procentowych, a dezaprobata wyższa o 20 punktów. Różnice te nie mogą dziwić, zważywszy, iż znaczna część ankietowanych znajdzie się wkrótce - wbrew własnej woli - w jednostkach wojskowych. Wydaje się, iż nie jest to jedyna przyczyna różnic. Osoby dorosłe - jak wynika z innych badań - mają bowiem skłonność do oceniania obecnej armii na tle tej z początku lat osiemdziesiątych i porównanie to jest jedną z przyczyn obecnych pozytywnych opinii, młodzież zaś nie postrzega świata w kontekście minionych wydarzeń.

W ostatnich latach opinie o wojsku były stabilne, wykazywały od 1991 roku nieznaczną tendencję do poprawy. Warto podkreślić, że obecny rok jest pierwszym, w którym młodzież najlepiej ocenia tę instytucję.

Tabela 5

w procentach

Oceniane instytucje i organizacje	Rodzaj oceny						Zmiana ('94 - '92)
		'89	'90	'91	'92	'94	
Władze miasta/gminy respondenta	Aprobata	-	-	-	-	51	-
	Dezaprobatą	-	-	-	-	31	-
Premier	Aprobata	-	73	59	43	47	+4
	Dezaprobatą	-	11	16	33	30	-3
Sejm	Aprobata	57	74	51	35	38	+3
	Dezaprobatą	18	10	30	42	31	-11
Rząd	Aprobata	40	65	57	34	37	+3
	Dezaprobatą	35	17	22	43	38	-5
Senat	Aprobata	-	72	48	35	36	+1
	Dezaprobatą	-	10	30	40	40	0
Prezydent*	Aprobata	-	43	57	35	21	-14
	Dezaprobatą	-	33	27	48	66	+16
Przewodniczący NSZZ "S" Lech Wałęsa	Aprobata	-	66	-	-	-	-
	Dezaprobatą	-	18	-	-	-	-
OPZZ	Aprobata	42	30	26	18	18	0
	Dezaprobatą	25	32	33	41	36	-5
NSZZ "S"	Aprobata	65	65	40	33	17	-16
	Dezaprobatą	12	17	38	29	50	+21
Wojsko	Aprobata	56	48	51	51	55	+4
	Dezaprobatą	28	32	29	29	29	0
Policja państwowa**	Aprobata	38	37	59	53	49	-4
	Dezaprobatą	41	41	25	27	30	+3
Kościół	Aprobata	74	69	43	34	44	+10
	Dezaprobatą	11	14	40	45	41	-4

* W 1990 roku - Wojciech Jaruzelski
 ** Do 1990 roku - milicja

Nieco gorsze niż o wojsku były opinie o władzach lokalnych (uczniowie są bardziej krytyczni niż dorośli: aprobata niższa o 7 punktów, a dezaprobatą wyższa o 2 punkty).

Notowania gorsze od władz lokalnych mają: policja państwowa, premier oraz Kościół rzymskokatolicki. W ciągu ostatnich lat pogarszały się opinie o policji, Kościół natomiast - po gwałtownym zmniejszeniu się aprobaty w latach 1990-1992 - odzyskał uznanie 10% ankietowanych.

Znamienne jest porównanie obecnych opinii o premierze z tymi sprzed dwóch lat. Jeśli uwzględnimy fakt, iż sondaż "Młodzież '92" był przeprowadzany w okresie poważnego kryzysu państwa, którego kulminacją była "noc teczek", a jednym z przejawów wyjątkowo złe nastroje społeczne, to możemy stwierdzić, iż nieznaczną poprawę opinii trudno uznać za sukces obecnego premiera. W podobnym stopniu zmieniły się oceny działalności rządu i Senatu, a jedyną poważną zmianą w opiniach o władzach centralnych jest zmniejszenie się dezaprobaty działalności Sejmu o 11 punktów procentowych. Instytucje władzy mają więc tylko nieco lepsze notowania niż w czasie najcięższego z dotychczasowych kryzysów państwa.

Najbardziej straciły w opinii młodzieży związki zawodowe oraz prezydent Lech Wałęsa, który ma zdecydowanie najwięcej ocen krytycznych. NSZZ "Solidarność" oraz Lech Wałęsa od 1990 roku systematycznie tracą popularność, a tempo tej zmiany jest znaczne. Dla każdego z kolejnych badanych roczników "Solidarność" i jej dawny przewodniczący to coraz odleglejsza przeszłość. W ocenie ich działalności traci więc na znaczeniu aspekt historyczny na rzecz bieżących wydarzeń.

★

★   ★

Polityka wzbudzała największe zainteresowanie młodzieży w 1990 roku. Ocena tego zainteresowania w 1989 roku była trudniejsza, co jest zapewne odzwierciedleniem niepewności tamtej chwili - między Okrągłym Stołem a wyborami '89. Podobna niepewność mogła występować w 1992 roku, wraz z narastaniem kryzysu politycznego.

Zaledwie co czwarty ankietowany uważa, że ma wyrobione poglądy polityczne (w tym 5% jest o tym zdecydowanie przekonanych). Obecny ustrój państwa nie jest przez nich zbyt dobrze oceniany - najkorzystniejsze są opinie o tych jego aspektach, które dotyczą wolności jednostki i procedur demokratycznych. Wyniki wyborów do parlamentu negatywnie ocenia ponad połowa badanych, zwłaszcza ci, którzy pochlebnie wyrażają się o obecnym ustroju.

Opinie młodzieży o motywach działania polityków są niemal całkowicie pozbawione pozytywnych stereotypów. Negatywna ocena polityków jest szczególnie silna wśród ubogich dzieci słabo wykształconych rodziców, osób nie uczestniczących w praktykach religijnych, mieszkańców dużych miast oraz dzieci prywatnych przedsiębiorców.

Opozycja socjalizm - kapitalizm zdaje się być egzotyczna dla tegorocznych absolwentów szkół ponadpodstawowych. Wyraźnie zmniejsza się jednak ich niechęć do byłych komunistów, chociaż nadal co drugi respondent chciałby odsunięcia ich od ważnych stanowisk.

A N E K S

Tabela 1. Czy brała(a)ś udział w ostatnich wyborach do Sejmu i Senatu 19 września 1993 r.? 9 - Nie dotyczy, w dniu wyborów nie miała(a)m ukończonych 18 lat

	(%)			
	Tak	Nie	9	Liczba osób
Ogółem	31	32	37	1258
Płeć				
Mężczyźni	34	29	37	654
Kobiety	29	35	37	602
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	46	25	30	203
Technikum	70	26	4	239
Liceum zawodowe	42	41	17	224
Zasadnicza szkoła zawodowa	6	33	61	589
Miejsce zamieszkania				
Wieś	22	36	42	409
Miasto do 20 tys.	40	29	31	240
od 21 do 100 tys.	34	29	36	302
101-500 tys.	29	32	39	140
501 tys.i więcej mieszk.	40	28	32	158
Ocena mater. warunków rodziny				
Złe	25	41	34	264
Średnie, przeciętne	32	29	38	651
Dość dobre	33	28	39	192
Dobre i b.dobre	35	29	35	144
Wykształcenie matki				
Podstawowe	18	38	43	327
Zasadnicze zawodowe	25	33	42	368
Średnie	42	27	31	313
Pomaturalne	46	25	30	134
Wyższe	43	26	31	100
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	21	35	43	266
Zasadnicze zawodowe	28	33	40	493
Średnie	37	30	33	266
Pomaturalne	43	29	29	98
Wyższe	47	23	30	114
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący				
Kadra kier., inteligencja	47	29	24	110
Prac.umysł.niż.szczebła	41	21	38	138
Pracownicy fiz.- umysł.	33	34	34	80
Robotnicy wykwalifikowani	27	35	38	484
Robotnicy niewykwalifik.	24	34	42	131
Rolnicy	27	33	40	138
Prywatni przedsiębiorcy	41	26	32	68
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	22	28	50	32
Bezrobotni	23	15	62	13
Gospodynie domowe i inni	0	43	57	7
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	32	36	32	109
Raz w tygodniu	32	31	37	722
Kilka razy w roku	31	29	40	231
W ogóle nie uczestniczy	28	36	36	183
Zainteresowanie polityką				
Duże	55	25	20	92
Średnie	39	23	37	492
Nikłe	27	36	37	289
Zadne	18	42	40	363
Za jakiego ucznia się uważasz?				
Dwójkowego lub trójkowego	28	33	38	585
Czwórkowego	33	30	37	603
Piątkowego lub szóstkowego	37	34	29	68

Tabela 2. Czy jesteś zadowolony(a) z wyniku ostatnich wyborów? (%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	16	52	31	1256
Płeć				
Mężczyźni	21	51	28	653
Kobiety	11	54	35	601
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	20	45	34	203
Technikum	25	50	25	239
Liceum zawodowe	12	50	39	223
Zasadnicza szkoła zawodowa	13	56	30	588
Miejsce zamieszkania				
Wieś	18	51	31	409
Miasto do 20 tys.	19	50	31	239
od 21 do 100 tys.	14	54	32	301
101-500 tys.	8	61	31	140
501 tys. i więcej mieszk.	21	47	32	158
Ocena mater. warunków rodziny				
Złe	14	53	33	264
Średnie, przeciętne	16	53	31	649
Dość dobre	19	53	28	192
Dobre i b.dobre	18	45	37	144
Wykształcenie matki				
Podstawowe	13	54	33	326
Zasadnicze zawodowe	17	53	30	368
Średnie	16	53	31	313
Pomaturalne	24	44	32	133
Wyższe	16	51	33	100
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	15	51	34	265
Zasadnicze zawodowe	14	56	30	493
Średnie	18	53	29	265
Pomaturalne	20	47	33	98
Wyższe	21	42	37	114
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący				
Kadra kier., inteligencja	21	48	31	110
Prac.umysł.niż.szczębla	22	43	36	138
Pracownicy fiz.- umysł.	20	50	30	80
Robotnicy wykwalifikowani	15	56	29	484
Robotnicy niewykwalifik.	8	52	40	131
Rolnicy	23	46	31	137
Prywatni przedsiębiorcy	13	54	33	67
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	9	69	22	32
Bezrobotni	8	77	15	13
Gospodynie domowe i inni	0	71	29	7
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	12	51	37	109
Raz w tygodniu	14	56	31	721
Kilka razy w roku	21	48	31	231
W ogóle nie uczestniczy	22	45	33	182
Zainteresowanie polityką				
Duże	30	61	9	92
Średnie	21	54	24	492
Nikłe	13	47	40	289
Zadne	8	52	40	361
Za jakiego ucznia się uważasz?				
Dwójkowego lub trójkowego	16	51	33	583
Czwórkowego	17	53	31	603
Piątkowego lub szóstkowego	19	57	24	68

Tabela 3. Zaznacz to stwierdzenie, które najbardziej odpowiada Twoim przekonaniom:
 1 - Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów; 2 - Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne;
 3 - Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny

(%)

	1	2	3	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	24	21	22	33	1256
Płeć					
Mężczyźni	27	22	22	29	654
Kobiety	21	20	23	37	600
Typ szkoły					
Liceum ogólnokształcące	32	26	16	26	202
Technikum	32	27	19	23	239
Liceum zawodowe	28	19	18	35	224
Zasadnicza szkoła zawodowa	16	18	27	38	588
Miejsce zamieszkania					
Wieś	20	23	24	33	408
Miasto do 20 tys.	25	18	24	34	240
od 21 do 100 tys.	27	22	19	32	302
101-500 tys.	25	19	24	32	140
501 tys. i więcej mieszk.	25	23	21	31	157
Ocena mater. warunków rodziny					
Złe	23	23	22	32	264
Średnie, przeciętne	24	21	22	33	650
Dość dobre	26	22	20	32	191
Dobre i b.dobre	22	17	25	35	144
Wykształcenie matki					
Podstawowe	20	22	24	35	326
Zasadnicze zawodowe	22	20	22	35	368
Średnie	26	21	24	28	313
Pomaturalne	32	17	17	34	133
Wyższe	25	28	17	30	100
Wykształcenie ojca					
Podstawowe	20	18	29	33	265
Zasadnicze zawodowe	21	23	21	36	493
Średnie	28	21	20	31	266
Pomaturalne	34	16	20	30	98
Wyższe	30	26	19	25	113
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący					
Kadra kier., inteligencja	32	26	21	21	110
Prac.umysł.niż.szczebla	28	18	23	31	137
Pracownicy fiz.- umysł.	21	21	33	25	80
Robotnicy wykwalifikowani	25	21	21	34	484
Robotnicy niewykwalifik.	17	20	26	37	131
Rolnicy	17	25	20	38	137
Prywatni przedsiębiorcy	32	22	18	28	68
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	19	22	25	34	32
Bezrobotni	31	15	8	46	13
Gospodynie domowe i inni	0	14	14	71	7
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	24	16	18	42	109
Raz w tygodniu	25	21	20	34	721
Kilka razy w roku	24	24	24	29	231
W ogóle nie uczestniczy	21	20	30	29	182
Zainteresowanie polityką					
Duże	47	33	9	12	92
Średnie	31	28	15	26	492
Nikłe	23	16	24	37	288
Zadne	9	13	34	44	362
Za jakiego ucznia się uważasz?					
Dwójkowego lub trójkowego	20	20	25	35	584
Czwórkowego	27	22	20	31	602
Piątkowego lub szóstkowego	28	19	19	34	68

Tabela 4. Które z podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe? Czy uważasz, że:
1 - politycy w swoich działaniach kierują się głównie własnymi interesami; 2 - politycy działają przede wszystkim dla dobra publicznego

(%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	63	6	31	1254
Płeć				
Mężczyźni	66	6	29	652
Kobiety	60	5	35	599
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	54	3	43	203
Technikum	68	4	29	238
Liceum zawodowe	60	4	35	223
Zasadnicza szkoła zawodowa	65	7	27	586
Miejsce zamieszkania				
Wieś	63	6	31	408
Miasto do 20 tys.	65	6	29	239
od 21 do 100 tys.	60	5	34	303
101-500 tys.	73	4	24	140
501 tys.i więcej mieszk.	59	5	36	155
Ocena mater. warunków rodziny				
Złe	68	6	25	263
Średnie, przeciętne	63	8	32	652
Dość dobre	60	8	32	189
Dobre i b.dobre	55	8	37	143
Wykształcenie matki				
Podstawowe	67	4	29	326
Zasadnicze zawodowe	63	6	31	369
Średnie	65	5	30	311
Pomaturalne	58	8	35	133
Wyższe	52	5	43	99
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	68	6	26	266
Zasadnicze zawodowe	62	5	34	492
Średnie	66	6	28	265
Pomaturalne	56	4	40	98
Wyższe	57	5	38	112
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący				
Kadra kier., inteligencja	60	4	36	110
Prac.umysł.niż.szczebła	57	8	35	137
Pracownicy fiz.- umysł.	59	8	34	80
Robotnicy wykwalifikowani	65	5	30	484
Robotnicy niewykwalifik.	62	6	32	130
Rolnicy	67	4	30	138
Prywatni przedsiębiorcy	73	4	22	67
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	75	9	16	32
Bezrobotni	54	0	46	13
Gospodynie domowe i inni	57	0	43	7
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	66	5	29	107
Raz w tygodniu	62	6	32	720
Kilka razy w roku	62	5	34	232
W ogóle nie uczestniczy	68	5	27	182
Zainteresowanie polityką				
Duże	70	4	26	92
Średnie	60	7	33	493
Nikłe	63	4	32	287
Żadne	64	5	31	360
Za jakiego ucznia się uważasz?				
Dwójkowego lub trójkowego	60	8	32	582
Czwórkowego	66	4	30	603
Piątkowego lub szóstkowego	58	1	40	67

Tabela 5. Czy Ty osobiście uważasz się za osobę, która ma określone, wyrobione poglądy polityczne?

	(%)			
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	27	61	13	1248
Płeć				
Mężczyźni	36	54	11	647
Kobiety	17	68	15	599
Typ szkoły				
Liceum ogólnokształcące	36	57	8	200
Technikum	39	51	9	236
Liceum zawodowe	25	62	14	224
Zasadnicza szkoła zawodowa	19	65	15	585
Miejsce zamieszkania				
Wieś	22	64	15	406
Miasto do 20 tys.	27	59	14	239
od 21 do 100 tys.	33	55	12	302
101-500 tys.	25	67	8	139
501 tys.i więcej mieszk.	27	61	12	154
Ocena mater. warunków rodziny				
Złe	26	62	11	265
Średnie, przeciętne	24	64	13	649
Dość dobre	35	57	9	188
Dobre i b.dobre	30	50	20	141
Wykształcenie matki				
Podstawowe	21	63	15	327
Zasadnicze zawodowe	25	62	13	365
Średnie	30	59	11	311
Pomaturalne	27	61	11	132
Wyższe	40	51	9	98
Wykształcenie ojca				
Podstawowe	21	66	13	265
Zasadnicze zawodowe	24	60	15	491
Średnie	31	61	9	266
Pomaturalne	29	59	13	94
Wyższe	42	48	10	112
Grupa społ.-zaw. ojca - pracujący				
Kadra kier., inteligencja	44	52	4	111
Prac.umysł.niż.szczebła	34	54	12	138
Pracownicy fiz.- umysł.	36	46	18	80
Robotnicy wykwalifikowani	23	66	11	484
Robotnicy niewykwalifik.	20	65	15	131
Rolnicy	22	61	18	137
Prywatni przedsiębiorcy	31	58	10	67
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	16	72	13	32
Bezrobotni	23	62	15	13
Gospodynie domowe i inni	0	71	29	7
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	17	67	16	109
Raz w tygodniu	25	62	13	723
Kilka razy w roku	29	58	13	232
W ogóle nie uczestniczy	35	56	9	183
Zainteresowanie polityką				
Duże	87	11	2	93
Średnie	38	50	12	493
Niskie	13	75	12	289
Żadne	7	76	17	363
Za jakiego ucznia się uważasz?				
Dwójkowego lub trójkowego	24	64	12	576
Czwórkowego	28	58	14	603
Piątkowego lub szóstkowego	39	51	10	67